

A hatalom fogalma és értelmezése a közösségszervezésben

2021/2

Hatalomelmélettel és a hatalom természetével, ahogy mondani szokás, könyvtárnyi szakirodalom foglalkozik. Jelen írás a közösségszervezés legnagyobb hatású személyiségeinek hatalommal kapcsolatos gondolatait, felfogását tekinti át röviden, a végén összegezve a mai nemzetközi és magyarországi közösségszervezésben használatos hatalom értelmezés jellemző vonásait.

Gyakorlati munkánk során folyamatosan beleütközünk abba a (nem csak) nálunk széles körben meghonosodott, mondhatni közfelfogásba, miszerint a hatalom valami rossz, bűnös, néha egyenesen félelmetes dolog, amit jó messziről elkerülni. A közösségszervezésnek azonban központi fogalma a hatalom, és a közösségszervezői tevékenység alapvetően a hatalom építésére koncentrál. Közösségszervező képzéseinkben az egyik gyakorlat éppen ezért arra irányul, hogy megkérjük a résztvevőket, álljanak fel egy tízes skála mentén, attól függően, mit gondolnak, mennyi hatalomra van szükségük céljaik elérésére. Jellemzően a többség a nulla és az öt közé tömörül, általában egy-két bátor akad, aki az öt fölé. a tízes irányába merészkedik – néha szemlesütve. Aztán, amikor közösen megbeszéljük, mit is értünk hatalmon, átlépnek az ötös fölé – és ezzel meg van az első győzelem, legyőzték félelmüket!

Fontos rögzítenünk, a közösségszervezés a modern korban jött létre, a demokrácia körülményei között, ezért demokratikus, erőszakmentes eszközökkel dolgozó szemlélet és módszer. Forrása és tápláló ereje a 19. században kialakult szakszervezeti mozgalom és a közösségi munka. Ha demokráciáról, demokratikus körülményekről beszélünk, akkor ebben a térben három nagy szereplő, az állam, a piac (gazdaság) és az állampolgárok küzdelme zajlik, ebben a közszférában keletkezik és játszik szerepet a hatalom az alapvető közösségszervezői felfogás szerint. Mivel küzdelemről van szó, ebből következően konfliktusok keletkeznek, mely természetes velejárója az ebben a térben szereplők hatalmi versengésének.

Miért is létezik, vagy úgy is feltehetjük a kérdést, van szükségünk hatalomra? A kérdés megválaszolásához érdemes kiindulnunk abból, hogy ha jól körbenézünk, pláne, ha az emberiség történetébe is belegondolunk, láthatjuk, mióta ember él a földön, hatalom mindig volt és van, az ember, egész pontosan az emberi kapcsolatok természetes velejárója.

A közösségszervezés első kiemelkedő alakja, Saul Alinsky szerint a hatalom azt a fizikai, lelki vagy erkölcsi képességünket jelenti, hogy cselekedjünk. Erősen hitt abban, hogy a hatalom újraosztása elvezet egy igazságosabb világhoz, melyhez szükséges hatalom valaki mástól konfrontáción keresztül szereshető meg. Szerinte ez egy zéró összegű játszma, melyben a hatalom forrása a pénz és az ember. Korai írásaiban a pénzzel és az emberekkel rendelkezők közötti küzdelemként jellemezte a világot, ezért, ha igazságosabb világot akarunk, az embereket kell erős szervezetté szervezni, hogy

elegendő hatalomhoz juthassanak. További fontos megállapítása, a hatalom nem csupán az, amit birtokol az ember, hanem az is, amiről ellenfelei azt hiszik, hogy rendelkezik vele. (Saul Alinsky)

Steven Lukes a hatalom három dimenzióját, azaz arcát különbözteti meg. Közülük a döntéshozatali hatalom a legnyilvánvalóbb, itt az egymással döntési szituációba kerülő emberek gyakorolnak befolyást a másokra. A hatalom második arcáról akkor beszélhetünk, amikor az egymással versengő, lehetséges témák nagy halmazából a hatalommal rendelkező politikai szereplők a saját elfogultságaiknak megfelelően tudják alakítani a politika napirendjét. A második dimenzióban a nem döntéshozó hatalom az, amely meghatározza a viták napirendjét, és bizonyos kérdéseket napirendre sem enged venni. Lényege, hogy a hatalmat gyakorló emberek megakadályozzák a számukra veszélyes, hátrányos ügyek napirendre kerülését. A számukra kellemetlen kérdéseket egyszerűen kizárják a döntési helyzetből, így dönteni sem lehet róluk. Tehát a döntés mellett hatalom lehet a nem-döntés is. Lukes szerint a döntésben és a nem-döntésben nem csak az a közös, hogy mindkettő mögött ott van a hatalom, hanem az is, hogy mindkettő nyílt konfliktussal rendelkezik. Szerinte a hatalom talán legfontosabb, leghatékonyabb formája az, amikor valaki képes megakadályozni a másikat abban, hogy utóbbi egyáltalán kifejezhesse a sérelmeit, érdekeit, kifejezhesse, felismerhesse, azaz konfliktusossá, tehát vitathatóvá, változtathatóvá tegye hátrányos helyzetét. Ezt nevezi a hatalom harmadik arcának, amikor az ideológiai hatalom lehetővé teszi, hogy befolyásoljuk az emberek kívánságait és gondolatait, akár arra is rávéve őket, hogy saját

önérdekükkel ellentétes dolgokat akarjanak. Így a társadalom tagjai között feszülő ellentétek, az egymással szemben álló akaratok nem válnak tudatossá. A társadalmi normákba, intézményekbe, struktúrákba rejtett konfliktusok ezáltal hatalmi helyzeteket tartanak fenn és akár konzerválnak hosszú időre. (Steven Lukes)

Marshall Ganz szerint a modern társadalmakban alapvetően két elem révén érhetjük tetten a hatalmat: az egyik az erőforrás, a másik az érdek. Az egyéneket sok minden megkülönbözteti egymástól, de ezek között sok különbség az erőforrások feletti rendelkezés különbségeiből, azok eltérő birtoklásából és az érdekek érvényesítésének különbözőségeiből fakadnak. Azaz az egyiknek több van az erőforrásokból és jobban képesek érdekeiket érvényesíteni, így több hatalommal is rendelkeznek másoknál, azoknál, akiknek kevesebb jutott mindezekből. Megkülönböztet hierarchikus hatalmat, amit uralomként, függőségi viszonyként vagy dominanciaként határoz meg. Úgy tesz szert valaki hatalomra mások felett, hogy függővé teszi őket a szükséges erőforrásokhoz való hozzáférés tekintetében. Ez a hatalom azután hozzáférést ad az erőforrásaikhoz olyan feltételek mellett, melyek az érdekeit mások rovására szolgálják. Másik módja a hatalom értelmezésének a kapcsolatra építő hatalom, amit egymásrautaltságnak nevez. Ebben, ha vannak az egyik félnek olyan erőforrásai, amilyenekre a másoknak szüksége van, a másoknak pedig olyanok állnak rendelkezésre, amilyenekre az egyiknek van szüksége, akkor adott a lehetőség egy cserekapcsolatra, melynek révén megnő az együttes hatalmuk. Így a hatalom mozgósítása nem zéróösszegű játszma. Ezt nevezi együttműködésen alapuló

közösségszervezésnek, ahol arra van szükség, hogy megtaláljuk a módját, hogy közös érdekeink érvényesítése érdekében hatalmat generáljunk. Másrészt a konkrét követelésekre alapuló közösségszervezéshez arra van szükség, hogy megtaláljuk a módját annak, hogy elég hatalom generálásával megváltoztassuk a függőség és a dominancia viszonyait, melyek a korábban létező érdekkonfliktusok folytán jöttek létre. Annak érdekében, hogy a függés és a dominancia viszonyait (uralom) kikezdjük, rengeteg kölcsönös egymásrautaltságot (kapcsolatra építő hatalom) kell teremteni. (Marshall Ganz)

Francis Fox Piven szerint a hatalom azonban nem csak a birtoklásból fakad, hanem az erőforrások feletti kontrollból is. Tehát egyesek pozíciójuknál fogva rendelkeznek hatalommal, a gazdagság, jólét és az erő feletti kontroll révén. A gazdagság és az erő tart alul embereket a hierarchiában, ideológiák, szabályok és kényszerítő fenyegetések révén, melyeket a vagyonnal és erővel rendelkezők alkalmaznak, mindazonáltal az alul lévők mindannyian rendelkeznek potenciális hatalommal is. Ez a hatalom abban áll, hogy képesek megszakítani a folyamatos és intézményesült együttműködésből fakadó hatalmat, amely az ő folyamatos hozzájárulásuktól függ. A városi, demokratikus és kapitalista társadalmak az egymásrautaltság többszörös és átívelő formáit hozzák létre. Mindezek a kapcsolatok potenciálisan magukban hordják a konfliktus és a hatalomgyakorlás lehetőségét. Vannak olyan esetek, amikor a kölcsönös függőségen alapuló hatalmat valamilyen addig nem intézményesült módon kérdőjelezzik meg, új utakon rendezik át a hatalmat. Például a dolgozók, ha nem érnek el

bértárgyaláson eredményt, sztrájkba lépnek, vagy ha vásárlók bojkottálnak valamilyen szolgáltatás igénybevételét, vagy diákok elfoglalnak tantermekeket érdekeik érvényesítéséért. Ez a megzavaró hatalom, ami egy olyan hatalmi stratégia, amely az együttműködés visszavételén alapul. A kooperatív társadalmi kapcsolatok intézményesülnek olyan módon, hogy az uralkodó hatalmi egyenlőtlenségeket tükrözik. A kölcsönös függőségi viszonyokon alapuló hatalom megváltoztatása gyakran attól függ, hogy az emberek képesek-e szembeállni a társadalmi kapcsolatokat szabályozó szabályok és uralkodó értelmezések ellen. (Francis Fox Piven)

A közösség-szervezés hatalom felfogása a fentiekből szűrhető le, egyszerűen fogalmazva: a hatalom képesség a változtatásra, képesség a cselekvésre, hogy elérjük céljainkat. A hatalom forrása lehet pozíció, szervezett pénz és szervezett emberek. Három szintje lehetséges: 1. „Asztalhoz kerülni”, azaz a közös érdekekkel rendelkezők, valamilyen társadalmi igazságtalanságot elszenvedők hatalmában álljon egyáltalán döntési pozícióba kerülni, ahol képviselhetik érdekeiket, egyáltalán napirendre kerüljenek ügyeik. 2. Egyezséget kötni, azaz partnerként egy tárgyalási folyamatban kialakítani valamilyen számukra megfelelő eredményt. 3. Megtartani az egyezséget, azaz betartatni azt, amiben sikerült a másik féllel megegyezni. A közösség-szervezés célja elegendő hatalom növelése ahhoz, hogy az emberek döntéshozói asztalhoz ülhessenek, ahol tárgyalhatnak érdekeik és érdekeik alapján. egyezséget köthetnek és betartathatják azokat. Ehhez kell megszervezzük az embereket, mert pozíció és szervezett pénz híján megfelelő hatalmat

szerezzenek, hogy egyáltalán számításba vegyék őket, megfogalmazhassák követeléseiket, sok ember együttműködéséből nyerhetnek. Ahogy Frederick Douglass 19. századi amerikai szökött rabszolga, társadalmi reformer, szónok, író és későbbi államférfi mondta: „A hatalom semmit sem enged meg követelés nélkül. Soha nem tette és soha nem is fogja.” Ha nincs elegendő hatalmuk, a követeléseik nem jutnak el a döntéshozókig. De azt is vegyük figyelembe Paul Tillich teológus nyomán, a hatalom szeretet nélkül zsarnokság, a szeretet viszont hatalom nélkül szentimentalizmus. a hatalom szeretettel együtt lesz igazságosság. A közösségszervezés a hatalmat nem zéró összegű játszmának fogja fel, hanem folyamatosan növelhetőnek, bővíthetőnek tekinti, melyre az emberek közötti kapcsolatok megszervezésével tehetünk szert, ezért kell minél több együttműködést kialakítani az azonos érdekekkel rendelkezők között. Végezetül, a hatalom önmagában nem jó vagy rossz, a hatalom semleges, az emberektől és attól függ, jó vagy rossz célra használják. A hatalom ismerete és félelem nélküli kezelése elengedhetetlen ahhoz, hogy az emberek képesek legyenek építő módon alkalmazni és ellenőrzésük alatt tartani. Szóval, ne féljünk a hatalomtól, értsük meg természetét, működését és használjuk a társadalmi igazságosság érdekében.

Irodalom:

Alinsky, Saul D. (1999). A civil szervezkedés ábécéje. Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó

Ganz, Marshall. Közösségszervezés. In: Sebály Bernadett–Vojtonovszki Bálint (szerk.) (2016).: A hatalom társadalma vagy a társadalom hatalma? A közösségszervezés alapjai. Ford. Nagy Nikoletta. Napvilág Kiadó, Humán Platform Egyesület, Civil Kollégium Alapítvány

Lukes, Steven Power: A Radical View. London: Macmillan. (1974).

Piven, Frances Fox. (2006). Challenging Authority: How Ordinary People Change America. Rowman & Littlefield Publishers, 2006